

NAVIGOINTIA TEKOÄLYTUULISSA

Kaikkia maailman tekoälytuulia ei tarvitse lähteä haistelemaan ulkomaille, pyörteet kieppuvat vinhasti myös sähköpostin viestiketti-juissa. Tämän kolumnisarjan päätteeksi kerron kirjastoammattilaisten yhteistyöstä, jolla laadimme Liber Quarterly -julkaisulle tekoälylinjaukset ja siten määritimme julkaisun kulkusuuntaa tulevaisuuteen.

Tekoälyn käyttöä koskevan ohjeistuksen tarve nousi esille keväällä 2025 toimitusneuvoston kokouksessa: Millaisen tekoälyn käytön sallimme lehden lähetettäviltä käsikirjoituksilta? Miten pitäisi vertaisarvioijia ohjeistaa? Myös toimituksellisen työn tekoälykysymykset piti kartoittaa ja periaatteet määrittellä.

Kevään kiireiden vuoksi saimme ensimmäisen luonnoksen sähköposteihimme neuvoston uudelta norjalaisvahvistukselta juhannuksen korvilla. Havittelimme ohjeille nopeaa julkaisua, mutta ne piti suhteuttaa LIBER-järjestön muuhun työhön ja tekeillä oleviin linjauksiin. Lähetelimme viestejä ehdotuksineen ja perusteluineen eri suuntiin kaiken kaikkiaan viisi kuukautta.

Linjausten muokkaukseen osallistunut iskuryhmä oli yksimielisen suopea sen suhteen, että tekoälyä voidaan hyvinkin käyttää tekstin muokkaukseen ja kielen tarkistukseen. Varmasti jokainen meistä oli käyttänyt Grammarlyä tai sen kaltaisia, koneoppimis-

ta hyödyntäviä sovelluksia kieliasun hiomiseen ja virheiden poistamiseen jo ennen isojen kielimallien maihinousua. Niinpä tuota käyttötarkoitusta linjaavien lauseiden muotoilu ei aiheuttanut sanaharkkaa.

Siitä eteenpäin työ jatkuikin vähemmän yksimielisenä yksityiskohtien pyörittelyinä. Etsimme vertailtavaksi muiden tiedejulkaisijoiden tekoälypolitiikkoja ja poimimme niistä sopivalta kuulostavia lausemia. En enää muista, mitkä kaikki julkaisijat otimme esikuva-analysiimme, mutta pääperiaatteissaan Liber Quarterly nojaa joka tapauksessa Copen eli tieteellisen julkaisemisen eettisen komitean ohjeisiin.

Monella arvostetulla julkaisijalla oli ainakin vielä jokin aikaa sitten ohjeissaan kategorinen kieltö käyttää tekoälyä muuhun kuin tekstin hiomiseen. Kopioimme soveltaen luonnoksemme noista ohjeista lauseita, jotka muun muassa kieltävät tekoälyn käytön tutkimusdatan ja kuvien käsittelyssä. Siitäkös viestinvaihto kiivastui, kun iskuryhmämme data-asiantuntija huomautti puolikärkevästi tieteellisen tutkimuksen jo vuosikymmeniä hyödyntäneen koneoppimista ja kielimalleja juurikin tutkimusdatan pyörittelyyn. Siispä uusia linjauslauseita muovaamaan.

Viimeinen väantö käytiin kuvia koskevista linjauksista. Iskuryhmässä oli halukkuutta kieltää kuvien tekoälykäsittely tyystin, koska haluttiin välttää

väärinkäyttötapaukset – joista maailmalta löytyykin jo hiuksia nostattavia esimerkkejä – ja ylläpitää lehtemme hyvää mainetta. Täyskieltoa perusteltiin myös sillä, etteivät kuvat ole kirjasto- ja informaatioalan tieteellisessä julkaisussa kovin olennaisia.

Vastuullisen sallimisen linjaus sai kuitenkin kiivaan puolestapuhujan – allekirjoittaneesta. Perustelin, että syy pöyristyttävän huonotasoiisiin kuviin ei ole tekoälyn käytössä, vaan ala-arvoisessa toimitusprosessissa. Muistaen STKS:n Uuden teknologian työryhmässä käymiämme keskusteluja Taideyliopiston tekoälyhaasteista ja -välineistä kaivelin vasta-argumenteiksi tietoa siitä, miten tekoälyä hyödynnetään kuvien kanssa suoraselkaisesti ja korkealaatuisesti. Niinpä nekin kieltolauseet muokattiin uusiksi.

Tämä linjausten sorvaaminen oli loppujen lopuksi erittäin antoisa pro-

sessi, sillä kansainvälisen iskuryhmämme jäsenistä löytyi yhteistä intoa pyrkiä sinnikkäästi korkeammalle ja parempaan. Emme lähteneet kieltämisen tielle vain sen vuoksi, ettemme tienneet tekoälyn hyödyntämisen eri muodoista tarpeeksi. Emme myöskään tyytyneet valmiisiin malleihin, vaan luotimme toistemme näkemyksiin ja muodostimme yhdessä tuumin valistuneimman arvion oikeasta tekoälylinjausten suunnasta. Pidimme johtotähtenä ideaa, miten fiksuin tutkija voisi vastuullisesti käyttää tekoälyä siinä missä mitä tahansa muuta menetelmää tai välinettä.

Lopulliset Liber Quarterlyn tekoälylinjaukset on tämän Signumin numeron valmistuessa jo julkaistu. Kannustan tutustumaan niihin ja antamaan rohkeasti palautetta. Yhdessä navigoiden kurssimme pysyy paremmin oikeassa suunnassa. ✦

Lisätietoa

Cope – Committee on Publication Ethics, <https://publicationethics.org/>

Liber Quarterly -julkaisun tekoälylinjaukset kirjoittajille ja vertaisarvioijille, <https://liberquarterly.eu/Research-integrity>

HELI KAUTONEN

Tekoälytuulia maailmalta -kolumnisarjassa Turun yliopiston kirjastonjohtaja Heli Kautonen tunnustelee, miten tieteelliset kirjastot muualla maailmassa tarttuvat tekoälyn haasteisiin ja mahdollisuuksiin.

